

China, Korea en Japan zijn landen die als eerste door de glorieuze beschaving van het Rijk van het Midden diepgaand werden getekend. In de religieus-ideologische ondergrond vallen de beroemde 'drie leringen' te onderscheiden: taoïsme, confucianisme en boeddhisme. Van deze drie valt in 2020 het stempel van het confucianisme het moeilijkst precies aan te wijzen. Hedendaagse Chinezen, Japanners en Koreanen maken daar niet om, ze ondergaan Kongzi's humanisme als een van hun vanzelfsprekende tradities; ook de machtige heren Xi, Kim, Moon en Abe hebben wel wat dringenders aan het hoofd.

In drie namiddagen wordt nagegaan hoe de 'Weg van de menselijke verhoudingen' – zoals de ethiek van Meester Kong ook wordt omschreven – de hedendaagse politiek, economie en dagelijks beleefde cultuur doordeesemt in China, Japan en Korea. De beste kenners, uit eigen en buitenlandse universiteiten delen in korte lezingen hun kennis en inzichten met het publiek en met elkaar.

De nazaten van Confucius

Lentecyclus mei 2020

Programma

Xi Jinpings droom van een nieuwe wereldorde

Woensdag 6 mei 2020, 14-17u.

De openingssessie van de Lentecyclus 2020 zoomt in op het hedendaagse China.

China and the World: Is Xi Jinping Creating a New World Order or an Old Chinese Order?

Duncan Freeman

Confucius in China anno 2020: onzichtbaar maar alomtegenwoordig

Jan Wostyn

Uitingen van tegencultuur in het China van de post-hervormingen

Catherine Vuylsteke

Japans tanende rol op het wereldtoneel

Woensdag 13 mei 2020, 14-17u.

De tweede sessie van de Lentecyclus zoomt in op Japan: het land met de hoogste levensverwachting ter wereld en 's werelds op twee na grootste economie.

Is Confucius langs Japan gereisd?

Marc Van Craen

Confucianistische sprokkelingen in het postmoderne Japan

Willy Vande Walle

Japanse symptomen in Europa?

Mark Eyskens

Chūshingura door de eeuwen heen: Van 47 vazallen naar 48 tiernermeisjes (of toch niet helemaal?)

Luk Van Haute

De toekomst van de twee Korea's

Woensdag 20 mei 2020, 14-17u.

De laatste sessie zoomt in op Noord-Korea en Zuid-Korea. Het verleden van deze regio laat zich kenmerken door decennialange spanningen. Wat zal de toekomst brengen?

Het ongrijpbare Confucianisme

Boudewijn Walraven

De Kim-dynastie

Casper Van der Veen

Slotbeschouwing: De vele gezichten van het confucianisme

Carine Defoort

www.kvab.be/confucius

Een mens met kwaliteiten

Frans Boenders

Confucius (zesde & vijfde eeuw vóór onze tijdrekening) is niet China's of 's werelds oudste filosoof of staatsideoloog; hij is wél de eerste ethische humanist in een reeds bestaand, en voor China typisch drietraps transformatiedenken, met Hemel, Aarde en Mens als elkaar onderling doordringende actoren. Samen met het taoïsme als inheemse religie en het uit India geïmporteerde boeddhisme geldt het confucianisme als een van de Drie Leringen van China.

In zijn oudste kosmologie ziet China zichzelf als 'de' wereld-van-het-midden, waarin de 'tienduizend' dingen aan de mens verschijnen in clair-obscur, de grondende en steeds bewegende yin-yang met de orakelkunst en haar vienzestig hexagrammen. De mens, een onderdeel van deze constante transformatieketen, beschrijft een subjectieve weg vertrekkend vanuit de indrukken die de verschijningen nalaten. Grote sinologen als Joseph Needham, Marcel Granet en J.J.M. de Groot zien het oorspronkelijke Chinese denken derhalve als een filosofie van de subjectiviteit, een animisme ook waarin de sjamaan het verkeer tussen de Hemel en de Aarde regelt. In dit spiegeldenken, of die co-relatieve antropokosmologie, spelen zich de wezenlijke verhoudingen af tussen Hemel en Aarde, voorouder en levende, onsterfelijke en sterfelijke.

In zulke organicistische profilosofie van het zogeheten 'Gouden Tijdperk' vindt feitelijk maar een enkele omwenteling plaats: die van Confucius. Hij kijkt minder naar de eerste vier van de 'Vijf Veranderenden' – processen (water, hout, vuur, aarde, metaal), seizoenen (onze vier plus een korte nazomer), windrichtingen (onze vier plus het centrum), inwendige organen, opeenvolgende dynastieën – om vooral zijn eigen weg van de intermenselijke relaties op orde te zetten. Hij demythologiseert de Staat, zet de aloude natuurreligie op het spoor van een te legitimeren bureaucratie, verrijkt het werk van de sjamaan door de kennis en de wetenschap (waterbouwkunde, astronomie, (al)chemie... van de mandarijn), en vervangt daarbij het onleesbare orakelschrift van de innerlijke ervaring door de onwaarschijnlijke rijkdom van een universeel gecodificeerd karakterschrift dat geen literaat, hoe knap ook, in zijn geheel kan bevroeden.

Na tweeduizend vijfhonderd jaar inwerking op de Chinese beschaving en na ingrijpende contacten met westerse religies en ideologieën valt, in het midden van

de vorige eeuw en vooral tijdens Mao's Culturele Revolutie, de leer van Confucius kwansuis en spectaculair in ongenade ... om recent als een feniks uit haar as te herrijzen, samen met de andere twee 'leringen', maar minder makkelijk aanwijsbaar dan in de opzichtig heropgebouwde tempels en kloosters van boeddhisme en taoïsme, allicht diepgaander toch want nooit helemaal weggeweest.

Confucius' leven is op een heuristisch twijfelachtige basis her en der uitvoerig beschreven. De waarheid is echter dat men te weinig van zijn historische persoon weet om over veel zeker te zijn; men moet het doen met anekdotes en historische snippers. Deze tekst, bedoeld als achtergrond voor de reeks van drie symposia in de Lentecyclus van mei 2020, wil een aantal wezenlijke ideeën aanraken die de lectuur van Meester Kong, of Kongzi, de lezers van de Gesprekken aanreikt.

Deze gesprekken of 'analecta', zoals ze vroeger heetten, zijn nooit door Kongzi zelf neergeschreven, maar ze bevatten wel vijfhonderd korte uitspraken zoals ze, naar alle waarschijnlijkheid, pas driehonderd jaar na de dood van de meester zijn verzameld en in het licht gegeven. Ze vormen weliswaar een losse collectie teksten; maar wie ze aandachtig overweegt merkt gedachten die alle gericht zijn op het intellectueel portretten van een mens zoals hij zou moeten zijn, met deugdelijke kwaliteiten, niet meteen een 'typische Chinees' (wat zulks ook betekent), eerder een mens tout court die een fatsoenlijke, zo niet uitzonderlijke beschavingsgraad heeft bereikt.

Lezers, en schrijver dezes zijn als Chineesonkundigen verplicht zich voor dat geschreven portret-in-snipper te wenden tot wijsgerig geschoolde sinologen, niet zelden tevens scheppende en empathische vertalers. Ze lopen vandaag al in de tientallen, daarom raad ik aan ons ter voorbereiding van het lentesymposium te beperken tot drie. Onze terecht beroemde landgenoot, wijlen Pierre Ryckmans, alias de moedige en begaafde essayist Simon Leys, bezorgde een Franse (1987) en een Engelse (1997) vertaling, met een voor mij lichte voorkeur voor de Engelse – de laatste veertig jaar van zijn leven bracht Ryckmans immers door als internationaal gerenommeerde hoogleraar in het Australische Canberra; zijn Franse vertaling verscheen bij Gallimard en scheert dus voor met het Engels minder vertrouwd (de hoogste toppen). Wijlen de Brit Arthur Waley, subliem vertaler van *Het verhaal van prins Genji*, de klassiekste onder de Japanse

De nazaten van Confucius

Lentecyclus mei 2020

klassieken, maakte zijn onbetwist elegantste bewerking uit het oude Chinees als *The Analects of Confucius* (1938). Maar het ligt voor de hand dat Nederlandstalige lezers Confucius best zullen begrijpen met de recente *Confucius: de gesprekken* van Kristofer Schipper (2014) in de hand. (Paradox: Schipper is een wereldsommeit als taoïst aan wie ik zeer verplicht was voor cognitieve bijstand in mijn & Freddy Coppens' BRT-documentaire reeks *De goden uit het Oosten*, 1979).

Dé vraag die voorligt aan de Lentecyclus 'De nazaten van Confucius' luidt: in welke mate fundeert Confucius' leer nog de huidige staatsideologieën en levensvormen van China, Japan en de beide Korea's? En: hoe valt er vandaag nog te rekenen op de presumptieve 'mens met kwaliteiten'? De klassieke *junzi* vertaalt Ryckmans als *homme de qualité*; Engelsen vertalen liever met gentleman; in het Nederlands kan je, naast mens met hoffelijke kwaliteiten, ook denken aan *persoon met de geschikte omgangsvormen*.

Bij de lectuur van de 'gesprekken' wordt men het sterkst gefraspeerd door de in talrijke passussen doorklinkende gelijkheidsidee. Curieus, omdat het cliché wil dat Confucius de instigator is van de gecodificeerde hiërarchie. Maar nee, iedereen, ongeacht afkomst, status en sociale invloed mag, gegeven een goed hoofd, deelnemen aan Kongzi's onderwijssysteem dat principieel toegang verleent tot de hoogste publieke ambten. Al blijven meester Kong zelf en zijn *junzi* toch de helden van de geest, dankzij hun schijnbaar natuurlijke, spontane aristocratische uitstraling die nooit tot arrogantie mag leiden. Dankzij die beschaafde geletterdheid – en niet via verdachte achterpoortjes en voorspraak van intriganten – verkreeg Confucius ooit toegang tot de hoven van zulke toentertijd nog niet verenigde en meestal oorlogvoerende koninkrijkes, graafschapjes, baronieën, markizaten allerhande. Aartsintellectueel Kong mag dan wel gelijkheid en vrede prediken, meestal wordt hij helaas onverrichter zake weer de hort op gestuurd... Ook toen al was de naar waarheid strevende leraar een horzel in de pels van de machthebbers.

Een tweede opsteker voor zowel westerse als oosterse individualisten is dat de wonderlijk wijze Chinese gespreksleider, naast het verlangen naar collectieve ordening van een politieke gemeenschap, tegelijk oproept tot zelfredzaamheid; de mens behoort enkel zichzelf toe, hij beschikt over zichzelf in vrijheid. Ander-

zijds levert wie zich afgeeft met louter rijkdomverwerving zich domweg over aan de slavernij van het geld. Zulke beoefenaren van het *Rechnende Denken* zien daarbij af van de genoegens van het zuivere durven weten – zoals Kant, anderhalf millennium later, zal oproepen tot dat cognitieve plezier – *sapere aude!*

Maar Confucius, die scholing en wetenschap hoogschat, zou vandaag de stress fel afkeuren die bij vele miljoenen jonge Chinezen, Japanners en Koreanen fataal leidt tot overspanning, geestelijk onvermogen en zelfmoord. In een fraaie kruisstelling houdt Kongzi zijn leerlingen deze richtlijn voor:

Besteed de genoegens van de studie aan het regeren, besteed de genoegens van het regeren aan de studie. Politiek en kennis behoren beide tot de privileges van de ontspannen, tevens vormelijke mens met kwaliteiten; beide bezigheden ontspringen aan een leven in genoeglijkheid. Eerst dan word je mens, zoals vele eeuwen later, in een andere continent, Erasmus op zijn manier zegt dat je niet als mens bent geboren, maar dat je mens wordt (als alles goed loopt).

Sommigen denken kennelijk nog steeds dat confucianisme ooit een soort religie zonder God is geweest. Zelf zag ik, naast het monument in Kongzi's geboorteplaats Qufu, Noord-Oostelijke provincie Shandong, enkel een confuciaanse tempel in Vietnamees Hanoi; ik bezocht daarentegen in Zuid-Korea een oude confuciaanse 'universiteit', annex meditatiekamer en museum. Atheïstische religiositeit *avant la lettre*? Niets lijkt me minder waar, ook al hoopten de jezuiteten, die Kongzi's naam succesrijk latiniseerden en dankzij hun knappe astronomie en wiskunde tot in de hoogste kringen rond de keizer doordrongen dat – mochten ze van de paus *fian*, Hemel, ter vervanging van het christelijke deus vertalen en afdrucken in hun Chinese Bijbels – dat dan de begeerde kerstening van het Rijk van het Midden een feit zou worden.

Maar evenmin als westerse wijsgerige materialisten als Demokritos en Lucretius malen om goden, zo vindt meester Kong weinig baat bij zulke onzichtbare fantomen. Waarom zou hij ze dan bestrijden? Hij laat hun bestaan graag over aan de bijgelovige massa's. Om zich wél druk te maken over 's mensen omgang met zijns gelijken: de ouderen, je ouders meer bepaald die je moet respecteren en zo nodig verzorgen tot voorbij hun aardse dood. Niet dat de meester de antieke vooroudercultus als zodanig in het hart draagt; hij

voltrekt de ritën, en wat hij zich daarbij precies voorstelt is op zich feitelijk onbelangrijk; best lijkt hem de ritën en ceremoniën daadwerkelijk en vormelijk perfect uit te voeren. Vandaar trouwens de grote waarde die Confucius aan de muziek toekent. Woorden klinken en ogen zo arm naast de muziek, ze ontkleuren grijzig onder de muzikale klankenrijkdom en ontroeringskracht, ze verslappen naast de woordeloze voltrekking van de juiste ritën met de juiste intentie.

Zo verloopt de strijd tégen het onbeschaafde beest in ons, en nadrukkelijk ten faveure van de beschaving. Opvoeding en opleiding spelen niet de enige twee partijen in dat procesmatig transformatiespel; toch wegen ze samen veel meer door dan de helft dankzij de aangepaste ceremoniële gedraging – discipline als aangekweekte tweede natuur (men begrijpt nu beter waarom de jezuïeten met Loyola's voorliefde voor discipline het goed met de confucianisten konden vinden).

Voorts hebben er voor Chinezen altijd geesten en demonen met etherische krachten bestaan. Om dezulken een positieve draai te geven dienen de vinnige apotropaeïsche dansspasjes van de 'kleine meesters' uit het taoïsme. Muziek, opnieuw muziek kan hier de beschaving van je innerlijk weldadig ritmeren, terwijl *li*, de rituelen, je uiterlijk regelen.

Confucius is ook zowat 's werelds eerste taalfilosoof, met een scherpe analyse van woorden, begrippen en benamingen. Een droogstoppel, zoals menige saaië Angelsaksische wijsgeer dat vandaag helaas is, zal hij niet geweest zijn: hij is geen grapjas, ver daarvan, maar hij is een meester van de fijn geslepen ironie – zonder zich ooit aan cynisme te bezondigen. En hij valt ook niet voor één gat te vangen. Wie hem voorstelt als aartsconservatief vergist zich. Doch wanneer tradities hun degelijkheid hebben bewezen en de eenheid van mensen en gemeenschap verstevigen, moet men ze wel goed onderhouden en verder transgeneratieel overdragen: de canon, de muziekwetenschap en -praktijk, de poëzie, de historiën en de ritën.

Het bestaande concept *tian*, de Hemel, groeide in meester Kongs interpretatie uit tot Opperste Voorouder (*shangdi*) die de feitelijke, historische koning of keizer het mandaat verstrekt dat de heerser legitimeert – de monarch die tegelijk ook het hoogste ethische principe incarneert (en die je, als hij er niets van terechtbrengt, mag ontronen).

Confucius leefde in een tijd van grote politieke verdeeldheid; soms voel je in zijn uitspraken grote onrust over de gang van de beschaving. Vandaar zijn verlangen om de oude Chinese wijsheid te restaureren, maar ook om maatschappelijke rechtvaardigheid te installeren binnen de feodale, bureaucratische staat. Een zekere rigiditeit mag je hem best aanwrijven: orde, regels en ceremoniën zijn voor hem heilig. Maar evengoed acht hij kritiek op machthebbers noodzakelijk: dat revolutionaire element in zijn aanbevelingen bevecht achterbaksheid, machtsmisbruik, wreedheid en folterpraktijk. De humanist in hem legt de politiek-culturele verantwoordelijkheid niet bij de heersende maatschappelijk omstandigheden, maar bij de concrete, individuele mens zelf: in diens fatsoensgevoel en oprechtheid.

Te hopen blijft dat meester Kongs pleidooi voor maatschappelijk gelijke kansen en voor toegang tot goed onderwijs voor iedereen onder zijn nazaten goed wordt vernomen. Beide onderling verbonden zaken blijken ons vandaag meer dan ooit actueel, nu de vele en veel te disparate middelbare onderwijsstructuren onrust in de geesten veroorzaken en politici de vreemdste en zorgwekkende bochten doen nemen – waardoor de wraakroepende sociale ongelijkheid zowel in het Westen als in het Oosten helaas niet verdwijnt maar juist toeneemt.

Misschien liggen hier de belangrijkste lessen die de nazaten van Confucius in China, Japan en de beide Korea's uit zijn leer kunnen trekken.

